

■ **Donderdag 13 november** • **GENOOTSCHAPSAVOND**

Uitreiking van het Jaarboek 2008 in De Wijngaard. Aanvang 20.00 uur, zaal open 19.30 uur.

U bent van harte welkom en alle bijeenkomsten zijn **gratis** voor iedereen toegankelijk.

De voorlopige agenda 2009 ziet er als volgt uit:

- **Donderdag 23 april** • **JAARVERGADERING**
- **Zaterdag 12 september** • **MONUMENTENDAG**
- **Donderdag 12 november** • **GENOOTSCHAPSAVOND** met uitreiking Jaarboek 2009

Gaat u verhuizen? Of kunnen wij u voortaan bereiken via een ander e-mail-adres? Laat het ons weten! U kunt ons op twee manieren op de hoogte stellen van een wijziging in uw (adres)gegevens.

Schriftelijk: Historisch Genootschap Wormer, p/a Merckenrif 185, 1531 MP Wormer

E-mail: post@genootschapwormer.nl

COLOFON

TORENKLANKEN is een kwartaaluitgave van het Historisch Genootschap Wormer

Een lidmaatschap kost € 15,00 per jaar. Een extra exemplaar van Torenklanken is te verkrijgen voor € 1,00.

Coördinatie nieuwsbrief: Trees Korver

HISTORISCH GENOOTSCHAP WORMER

p/a Merckenrif 185, 1531 MP Wormer

Opgericht: 14 december 2005

KvK-nummer: 34242956

Rabobank: 1145.40.179

Telefoon: 075 - 642 37 98

E-mail: post@genootschapwormer.nl

Website: www.genootschapwormer.nl

<http://wormer.geschiedenisbank-nh.nl>

BESTUUR

Jan Blokker, voorzitter

Trees Korver, secretaris

Bert Vreeswijk, penningmeester

Nico Koelemeijer, bestuurslid

Frank Tjeertes, bestuurslid

WELKOM

 door Trees Korver

Tijdens onze expositie op de Monumentendag met als thema 'winkeltjes van vroeger' was er sprake van filevorming. Vanaf 's morgens tot tegen vijven was het gezellig druk met het bekijken van de foto's en advertenties die Jan Blokker zorgvuldig had samengesteld. De verhalen kwamen weer naar boven bij onze leden. Een van deze verhalen ging over scherven die uiteindelijk goed terecht kwamen, dit is opgenomen in deze nieuwsbrief. Van Kees en Ellie Koolman hebben we een artikel geplaatst over onderduikers in Wormer. Onze Genootschapsavond is op 13 november aanstaande met de uitreiking van het Jaarboek en een presentatie over een zuiver geweten! De gemeente Wormerland heeft de Bartelsluis en de Witte Villa op de gemeentelijke monumentenlijst geplaatst. Dat is verheugend nieuws en wie weet wordt alles weer in de oude staat hersteld. Misschien wordt het adres van de Witte Villa dan weer gewoon Zaandammerpad in plaats van de huidige Rigastraat in Wormer.

De Bartelsluis te Wormer rond 1900. V.l.n.r.: op de brug staat (met pet) poldermeester Jan Brouwer Pzn., dan Jaap Veken, knecht van Piet Kleij - zijn bijnaam was Japie Donder omdat hij zo bang was van onweer -, daarnaast staat Pieterkje Kleij-Beers en geheel rechts haar man Piet Kleij. Op de voorgrond zit het zoontje van de fotograaf. Links staat molen Het Vliegend Hert. Foto: F. de Groen

VAN HET BESTUUR door Jan Blokker

Onze expositie op Monumentendag is alweer ruimschoots verleden tijd, maar mag zeker een succes worden genoemd.

Ook het boekje over de winkeltjes bleek een schot in de roos te zijn, ofschoon het in eerste instantie bedoeld was voor intern gebruik. Onze penningmeester heeft het er erg druk mee gehad. U kunt eventueel nog exemplaren bij hem bestellen: 075-642 43 07. Ook op de Genootschapsavond van 13 november is het 'winkeltjesboek' te koop tegen contante betaling van € 12,50.

Mijn streven is over enkele jaren een boekje te maken, qua opzet gelijk aan ons jaarboek, maar dan vol met foto's en verhalen over de Wormer middenstand van weleer. In deze nieuwsbrief zult u al zo'n prachtig verhaal aantreffen. Van een enthousiaste oudere inwoner van ons dorp kreeg ik ook een aantal krantenknipsels met verhalen over de winkelstand van vroeger. Helpt u ons met het verzamelen van foto's en verhalen, zodat we op enige termijn in staat zijn een mooi boekwerk te maken? Dat is dan ook wat vollediger dan de expositie, waarbij we met zowel tijd- als ruimtegebrek te kampen hadden bij zó veel winkeltjes.

Maar eerst zullen we op onze Genootschapsavond in november meemaken, dat de redactie van het jaarboek het schier onmogelijke heeft waargemaakt: ons derde jaarboek is nog mooier dan de eerste twee! En de avond van de presentatie zult u ook niet licht vergeten. Komt u allemaal naar De Wijngaard. Er is plaats genoeg. •

SCHENKINGEN door Trees Korver

- Van M. de Groot een kerstnummer van de Zwetplassers met daarin een groepsfoto met namen. Een foto van de Torensloot uit 1932. Nog meer foto's met onder andere een groepsfoto van kinderen met alle namen op de bevroren Zandwegsloot uit 1942 (zie pagina 4). Een gedicht uit 1912 vanwege het 50-jarige jubileum van P.C. Keet.
- De Typhoon van 26 februari 1949, geschonken door een kind van een groentengrossier? De naam van deze persoon is niet bekend bij de redactie!
- Diverse boekjes over Van Gelder Papier, van mevrouw Van Maanen-Leeuwerink.
- Van Annie Groenhart-Koster kregen wij drie zeer fraaie foto's van de Groenhart-winkel (zie pagina 9).
- De heer Greve schonk ons vier prachtige foto's: van de CPN Wormer, de kermis, de eerste steenlegging van de Gasfabriek en een foto van de roeivereniging op de Zaanoevers.

Geschonken spullen zullen wij goed bewaren, beheren en eventueel gebruiken. Hartelijk dank voor uw giften. •

De heer Frölich, geboren in Duitsland, weigerde de dienstplicht. Hij noemde zich in Wormer de heer Fransen en zat ondergedoken bij Gerrit de Wit en Guurtje de Wit-Kleij aan de Enge Wormer 6, nabij de Bartelsuis. Na de oorlog is hij samen met zijn vrouw in Zaandijk gaan wonen.
Foto: F. de Groen.

REACTIE 3

Het Joodse echtpaar Arie en Rien Dikker-Joosten kregen te maken met Gerrit Snoek uit Wormerveer. Waarschijnlijk bracht hij ze naar de familie Velthuis aanvankelijk aan de Zandweg, daarna 'op' het Zaandammerpad. Deze onderduikers woonden ook nog tijdelijk bij de familie Tuinman van de Nieuweweg of het Laantje, waar zij een kruidenierswinkeltje hadden tegenover Jan Kok. Het echtpaar kon er gelukkig blijven tot na de oorlog. Rien Dikker had geen Joods uiterlijk, daardoor kon zij tijdens de oorlog boeken ruilen in de winkel van I.P. Kuijper. Na de oorlog ging Rien alles uitleggen tijdens het boeken ruilen. De families bleven bevriend.

Met dank aan Lien Tekstra-Kuijper en Annie Kool-Kuijper

REACTIE 4

Soms waren Joodse gezinnen niet thuis als ze opgehaald werden door de Duitsers. Dat geluk had de Joodse familie De Zwarte uit Amsterdam, waardoor allen konden onderduiken. Na een paar adressen vond vader De Zwarte het veiliger dat de 12-jarige dochter Tini ook kwam onderduiken, in het hele kleine huisje van Willem Muts aan het Oudelandsdijkje te Purmerend. Willem was een oom van Maarten de Groot uit Wormer. Tini mocht daar echter niet meer naar buiten wegens het gevaar van een NSB'er. In februari 1945 zou hij de familie plus zwager en schoonzus en Willem inderdaad verraden. Eind 1943 moest Tini voor haar gezondheid naar buiten. Zij kwam 'logeren' bij de moeder van Maarten de Groot. Zij kende Maarten al omdat hij wekelijks etenswaren en leesboeken naar zijn oom bracht. Tijdens het verraad woonde Tini weer in het zeer volle huisje te Purmerend. Willem Muts moest onderduiken. Vader De Zwarte kon zich verstoppen en dook onder in Wormer, waar de andere gezinsleden, na een angstige tijd in kamp Westerbork, toen de oorlog afgelopen was, nog een paar jaar gewoond hebben.

Met dank aan Maarten •

(groenteboer) en Scholz (de bakker) naast elkaar. Mijn opoe woonde er schuin tegenover en ik moest daar nog wel eens wat voor haar halen. Het pand nr. 30 wordt ook niet genoemd! Daar woonde in 'mijn jonge jaren' de winkelier Karten, een galanteriewinkel, maar wel op kleine schaal.

Later is Jan Groenhart daar begonnen. Hij vergrootte de winkel naar achteren en had al een veel groter assortiment. Voor de sportvissers had Jan de kleine optrek rechts in de voorpui. Later werd dit bij de winkel getrokken en verhuisde de sportvisserij naar achteren. Het gezin woonde boven, en in het begin maakte het kleine keukentje nog deel uit van de gelijkvloerse winkel. In die tijd ging ik naar de ulo-school in Wormerveer. Op zaterdagmiddag verdiende ik bij Jan Groenhart wat door spullen naar klanten te brengen. Een onderdeel van mijn werkzaamheden was ook het venten met spaarbonnen. Potentiële klanten konden bonnen van (naar ik meen) 1 gulden afnemen en daardoor sparen voor artikelen.' *Groet Klaas Waal, Oost-Knollendam.* •

REACTIES OP OPROEP JOODSE ONDERDUIKERS

door Kees en Els Koolman

In nieuwsbrief nummer 7 van september 2007 stond een oproep om kennis over Joodse onderduikers in Wormer door te geven aan Kees en Els Koolman-Kuijper, 075-616 50 83. Dit naar aanleiding van het boek: *Joden in de Zaanstreek (1940-1945)* van Pim Ligetvoet met medewerking van Erik Schaap.

Alle aanvullingen willen zij verwerken in een website waar echter nog aan gewerkt wordt. In hun boek stond weinig over Wormer, maar de lezers van *Torenklanken* hebben wel gereageerd. Hun kennis geven wij graag aan u door.

REACTIE 1

Bij Jan en Annie Houtman aan de Verlengde Zandweg zaten aanvankelijk drie Joodse meisjes ondergedoken: Sofie, Ina of Gina en Cilly of Tilly Schleicher. Jan en Annie kregen er nog een onderduiker bij, waarna eerst één meisje en later nog een tweede onderdoken bij een zus van Jan in Krommeniedijk. Deze van oorsprong Duitse en later Belgische meisjes, gingen na de oorlog terug naar hun ouders in Brussel. Het contact werd na de dood van Jan en Annie wat minder.

Met dank aan Bep Valet-Houtman

REACTIE 2

Mevrouw Demouge was in 1943 weduwe geworden, mogelijk daardoor bracht haar zwager, politieagent Hendrik Götz, een Joodse onderduikster: mevrouw Couvorden of Coeverden uit Rotterdam. Deze onderduikster wilde graag naar buiten wat niet kon omdat er dichtbij een NSB'er woonde. Mevrouw Götz moest deze onderduikster helaas weer ophalen en naar een ander adres brengen.

Met dank aan de heer Mak

13 NOVEMBER: GENOOTSCHAPSAVOND door Frank Tjeertes

Traditie is wat bij een historische vereniging hoort. Voor de derde keer houden we omstreeks half november onze Genootschapsavond. Voor de derde keer krijgen onze leden een jaarboek uitgereikt. Ik kan u nu al vertellen dat ook Jaarboek 2008 een mooi boek is geworden, met veel illustraties.

Natuurlijk verklap ik nog niet wat er allemaal in staat. Dan blijft het nog een beetje spannend, een beetje een vroege Sint-Nicolaasavond.

Zuiver geweten

We willen op de Genootschapsavond van 13 november 2008 één artikel tot leven brengen. U zult personen en zaken uit het verleden voorbij zien komen, waarbij u toelichting krijgt over wat u ziet. We weten zeker dat u veel zult herkennen. Zoals altijd wordt het een boeiende avond! Heeft u een zuiver geweten, dan staat u niets in de weg om naar De Wijngaard aan de Dorpsstraat 34 te komen. Snapt u er nu niets meer van? Laat u zich verrassen!

We zien u graag vanaf 19.30 uur. Om 20.00 uur geeft Jan Blokker het startschot. •

Op 13 november vorig jaar werd het eerste exemplaar van Jaarboek 2007 uitgereikt aan mevrouw Van Maanen. Dit jaar presenteren we al weer ons derde jaarboek.

JEUGDHERINNERINGEN UIT DE JAREN DERTIG (4)

door Dirk Kuijper

Nog even een huiselijke bijzonderheid. Onze familie was zeer ijsminnend. Zo kon het gebeuren, toen ik nog maar 4 of 5 jaar oud was, dat wij op de wegsloot aan het schaatsen waren. Rond etenstijd klonk ons familiefluitje, geproduceerd door Pa, om aan te geven dat we moesten eten. Op de rug van Pa, met de schaatsen onder, werden we aan tafel gezet. Er werd gegeten en daarna, op Pa zijn rug, werden we weer op het ijs gezet. Daarmee werd voorkomen dat Pa onze schaatsen af en weer onder moest binden. Daar mijn moeder van een zeer schoon huis hield, was dit een enorme uitzondering, maar ook moeder hield van schaatsen, vandaar dat dit gedoogd werd.

was ook heel blij dat al zijn porseleinen koppen en bakkies werden vergoed. De spelers in de Q.S.C. revue konden die avond flink gooien met de scherven. •

Q.S.C. revue tijdens
een uitvoering.
Foto: Gemeente
Archief Zaanstad/
Henk Zwart

CORRECTIE AANTAL WINKELTJES door Trees Korver

In *Torenklanken* 11 hebben wij een eerdere aflevering van Jeugdhherinneringen door Dirk Kuijper geplaatst waarin 12 neringdoenden staan vermeld op 't Laantje. Later heeft Dirk een hernieuwde versie geschreven en kwam hij op een hoger aantal neringdoenden. 'Als we nu even gaan tellen, dan blijken er 16 ondernemers op het circa 600 meter lange Laantje te zijn geweest', schrijft Dirk. Deze correctie is nooit door de redactie ontvangen. Wij kregen van u veel reacties dat er toch echt meer winkeltjes op 't Laantje gevestigd waren. Hieronder een reactie van Klaas Waal uit Oost-Knollendam:

'Zojuist *Torenklanken* ontvangen. Zag er weer prima uit. Interessante inhoud. Een kleine aanvulling: Dirk wist de naam niet van de bakker op de Nieuweweg die er vóór bakker Hand in zat. Dat was bakker Scholz. Toen ik op de Fröbel-

Het winkeltje van
Jan Groenhart was
gevestigd aan de
Nieuweweg 30
te Wormer (1955).
Foto: mevrouw
Groenhart-Koster

school zat in Wormerveer, liep ik altijd (alléén, ja dat kon toen nog!) vanaf de Zandweg naar dat schooltje aan de Fröbelstraat. Je kwam er dus langs Elting >

Op Monumentendag kwamen er weer allerlei verhalen los naar aanleiding van onze expositie over de vele winkeltjes die vroeger in Wormer gehuisvest waren. Het verhaaltje van Kees Gravesteijn kunt u hieronder lezen.

Cor Nooij (bijgenaamd Koelip) ventte zijn waren rond in een bakfiets te Wormerveer. Hij had een winkel in galanterieën en suikerwerken aan de Dorpsstraat 47, tegenover het Zaandammerpad. Op de bakfiets met in het midden een stellage, waarop allerlei 'koppen en bakkies' stonden uitgestald, kwam hij over de Zaanbrug richting huis gefietst. Koelip reed met zijn bakfiets de helling af 't Laantje op en moest een beetje snelheid minderen. Achter hem reed een kolenauto van Jan Gravesteijn bestuurt door Gerrit de Haan. De Haan remde niet hard genoeg en klapte met de Chevrolet uit 1927 tegen de bakfiets aan. De bakfiets met 'koppen en bakkies' viel om en er was van het porselein niets meer heel!

De kolenauto van Jan Gravesteijn met op het portier zijn enorme handtekening. Zijn kolenhandel was gevestigd aan de Wormerringdijk, even voorbij de Poelsluis richting Oost-Knollendam. Foto: Kees Gravesteijn

De vrolijke keuken

Toevallig kwam op dat moment Jo Contelaar, van beroep verzekeringsagent, langs. Hij nam direct, met een grijs van oor tot oor, de schade op. Contelaar was namelijk baas van de Q.S.C. revue en ooit voorzitter van deze Wormerveerse voetbalclub. Er mocht niks worden weggegooid van de scherven want toevallig hadden zij net een opvoering van de revue. Het stuk dat werd voorgedragen heette De Vrolijke Keuken. Tijdens deze opvoering werd er natuurlijk flink met kop-en-schotels gesmeten en ging alles aan scherven. Kolenboer Jan Gravesteijn was dik tevreden met de snelle afhandeling van de schade. Koelip

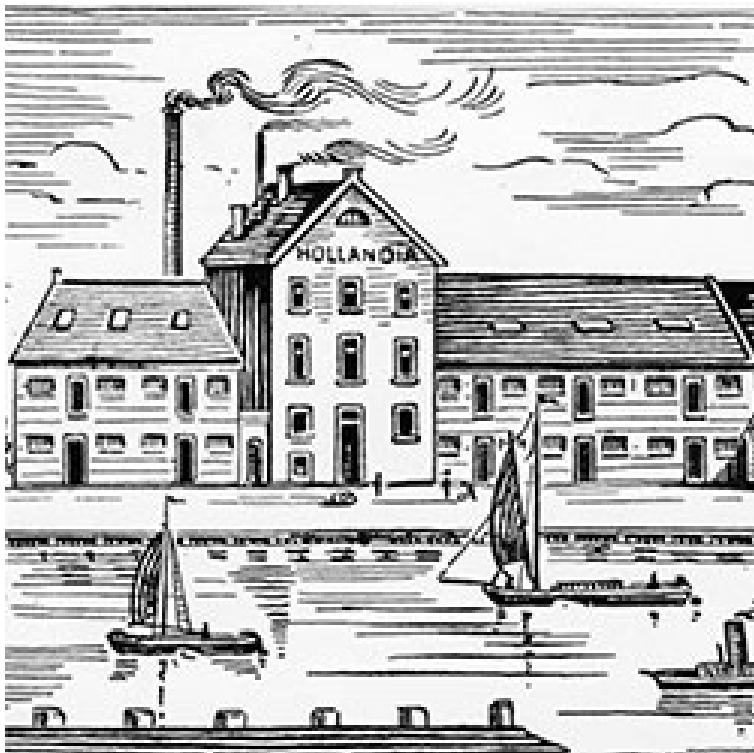

In de winter van 1942 is de jeugd uit Wormer aan het schaatsen op de Zandwegsloot (tegenwoordig ligt daar de rotonde). Dirk Kuijper staat rechts naast de grote jongen met bril: het zevende jochie vanaf rechts staand achter.

Met het handje

De winter had voor mijn vader ook zijn zorgelijke kanten. Als gemeenteopzichter, zoals dat toen heette, was hij ook verantwoordelijk voor de gladheidbestrijding. Dus tussen vier en vijf uur in de ochtend het warme bed uit en als het glad was op de fiets het dorp in om de strooiers te porren. Dit was een klusje voor de gemeentestratenmakers. Onder andere Van der Velde, die in de Eendrachtstraat woonde, en zijn maatje Ammeraal. Eerst een bak op een vrachtwagen vol scheppen met zand vermengd met zout. Daarna staand achter in de bak van de zachtjes rijdende vrachtwagen met de schep in wijde bogen >

de straten bestrooien met het zand-/zoutmengsel. Als ze pech hadden en het begon na het strooien weer te ijzelen, dan konden ze weer van voren af aan beginnen. Want ik kan u verzekeren dat 3,5 kilometer weg bestrooien een hele klus was, dat is de lengte vanaf de grens met Jisp tot de Zaanbrug. En dan nog de Knollendammerstraat en ik meen dat ook de Veerdijk naar Knollendam meegenomen werd. En nogmaals: dat alles met het handje.

Hollandia 1885. Pakhuis Hollandia aan de Veerdijk 42 te Wormer. Het oorspronkelijk voor rijstpellen gebouwde complex heeft een historie van 60 jaar rijstpellen. Waar eens de molenstenen de rijstkorrels maalden, staan nu bureaus met moderne computers. Voor meer informatie zie www.pakhuis-hollandia.nl.

Glissen

Wat ik me nog van de strenge winters herinner is dat als je 's morgens wakker werd, lag je onder een stijf bevroren deken. En toch had je het niet koud onder diezelfde deken. Natuurlijk was 'ijssie-lidderen' - ook wel 'bochelen' genoemd - een favoriete bezigheid als de winter begon. Een aanloop, op je klompen naar de overkant glissen, en dan met het afzetten proberen een gat in het ijs te trappen zonder een natte 'kles' op te lopen. Of hossend eroverheen zonder het te breken. Want brak het wel, dan was meestal het gevolg dat je erdoor zakte, tenzij je heel rap was. Wat een pracht sport was dat toch. Waar we ook goed in waren, was slootje springen. Tussen Hollandia,

rijstfabriek De Unie en de Zandweg en tussen de Nieuweweg en de Zaan lag een stuk weiland met wat slootjes voor de waterafvoer. Deze slootjes hadden een breedte die eenvoudig uitnodigde om eroverheen te springen. En op gezette tijden deden we dit. Tot ergernis van de eigenaar, boer Kenter. Deze woonde in een boerderijtje op de plek waar nu de televisietoren staat. Wist hij dat we aan het springen waren, dan duurde het kort of hij zat ons achterna. Om aan hem te ontkomen, zochten we de breedste sloot uit waar wij wel maar hij niet overheen kon komen. Het resultaat laat zich raden.

Rijst

Nu ik de namen Hollandia en de Unie heb genoemd: dat was een gebied waar wij uren hebben doorgebracht. Het fascinerende lossen van de balen met de 'hijserijtjes' die over de weg stonden, vanuit de vrachtschepen of dekschuiten. Soms scheurde een zak open en stroomde de rijst natuurlijk uit de zak. Maar meestal ging het gelukkig goed.

De behandelde rijst werd afgewogen in zakken, waarna de bovenkant met de hand werd samengerold en met touw dichtgenaaid. Dit touw hing in bossen aan de wand en voor elke baal werd daar een touwtje uit getrokken. Nu had dat touw een magische aantrekkingskracht op ons. Wij regen daar paardenleisels van, maar daar had je heel wat touwtjes voor nodig. Dus als wij zo'n bos zagen hangen aan de binnenkant van de buitenmuur, dan stonden wij 'toevallig' voor zo'n bos naar het dichtnaaien van de balen te kijken. Achter onze rug melkten wij dan touwtjes uit de bos om ze mee naar huis te nemen. De zakkennaaiers waren natuurlijk ook niet van gister en al gauw kwamen ze aangerend met een lege zak in de knuisten, en een draai daarmee om je oren was geen fijn gevoel. Toch slaagden wij er altijd wel in aan de benodigde touwtjes te komen.

Overigens, de balen met de behandelde rijst werden met de hand op steekwagentjes naar de beurtschepen gereden en met de hand op zijn plaats gezet of opgetast. Elke zak woog wel 40 of 50 kilo en er waren echt geen Arbowetten.

Stroop jatten

Wat wij ook wel eens uithaalden was een pannetje witte stroop 'jatten'. Tussen het huis van machinist Stroo van De Liefde en De Unie lag een afgezet terreintje waar vaten witte stroop lagen, kennelijk nodig voor de rijstbereiding. Als wij een gat in het hek wisten, kropen we het terreintje op, draaiden een bondel van een vat los, kantelde het vat en als het steelpannetje vol genoeg was, draaiden we het vat weer terug en draaide de bondel er weer op. Dan naar huis en in een koekenpan. Op een petroleumstel werden er strooptaaien gebakken: heerlijk! Meestal was, tot ons ongenoegen, het hek weer gauw gerepareerd. •